

Ympäristönsuojelun kiistelty skeptikko

Jari Lyytimäki

Tutkimusta popularisoivat kirjat ovat olleet tärkeitä ympäristönsuojelussa, vaikka laajaa keskustelua herättäneitä teoksia ei viime vuosina ole juuri ilmestynyt. Ainoa merkittävä poikkeus on tanskalaisen Bjørn Lomborgin teos *The Sceptical Environmentalist* (2001). Miksi juuri tämä tilastoihin tukeutuva, yli 500-sivuinen tiiliskivi herätti kiihkeän kansainvälisen keskustelun?

Ympäristönsuojelu perustuu suurelta osin tiedeviestinnälle. Esimerkiksi ylilämkehän otsonikatoa tai pikkujärvestä pyydettyjen haukien kohonnutta elohopeapitoisuutta ei voitaisi havaita eikä hahmottaa ongelmiksi ilman tutkimustietoa ja tulosten välittämistä kansalaisten, kuluttajien ja poliitikkojen tietoisuuteen.

Ympäristönsuojelun tiedeviestinnänyhteisöön juuret yltävät syvälle. Ympäristönsuojelun pioneirit 1800-luvulla olivat luonnontieteilijöitä ja muita sivistyneistön edustajia, jotka katsoivat velvollisuudekseen valistaa kansalaisia luonnonsuojelun tärkeydestä. Tutkimusmatkailija Adolf Erik Nordenskiöldin kaltaiset varhaiset mielipidevaikuttajat nostivat Suomessakin esiin tarpeen perustaa kansallispuistoja, jotta tulevatkin sukupolvet voisivat ihaila "villillä ja alkuperäistä" luontoa.

Yleiseen tietoisuuteen ympäristönsuojelun katsotaan yleensä murtautuneen 1960-luvulla (esim. *Hakala & Välimäki* 2003, 27-30). Ympäristöhuolen esiinnousulle voidaan hahmottaa ainakin kolmenlaisia syitä. Ehkä tärkein syy oli joukkoviestinnän kehitys, varsinkin television yleistyminen. Televisio, sanomalehdet, aikakauslehdet ja radio antoivat mahdollisuuden viestiä aiempaa laajemmalle joukolle entistä halvemmalla.

Toinen syy oli yksittäisten tutkijoiden esittämät huolestuttavat tiedot ympäristön tilan heikentymisestä ja erilaisista ympäristöriskeistä. Kansainvälisesti merkittävin teos oli luultavasti Rachel Carsonin 1960-luvun alussa ilmestynyt

kirja *Äänetön kevät*. Carson onnistui kansantajuistamaan iskevällä ja tunteisiin vetoavalla tavalla hajallaan ollutta tutkimustietoa kemikaalien ympäristöhaitoista.

Kolmas ympäristöhuolen heräämisen syy liittyi yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin kehitykseen. Ympäristöliike oli rauhanliikkeen ja tasa-arvon puolestapuhujien lailla osa 1960-luvulla virinneitä uusia kansanliikkeitä. Modernin ympäristönsuojelun syntyvaihe kuvastaakin tiedeviestinnän yhtä peruslähtökohtaa: kyseessä on kokonaisuus, joka koostuu viestien muodosta ja viestintätavoista, viestinnän sisällöstä sekä viestinnän kontekstista.

Lomborg "litaniaa" kumoamassa

Viime vuosien ympäristökeskustelussa eniten kiistelyä herättänyt teos on tanskalaisen Bjørn Lomborgin *The Sceptical Environmentalist* (2001). Lomborg pyrkii kumoamaan erityisesti tiedotusvälineissä usein esiintyviä väitteitä, joita hän nimittää litaniaksi. Lomborgin mukaan varsinkin ympäristöjärjestöt esittävät paikkaansa pitämättömiä väitteitä, joiden mukaan maapallon ekologinen tila on heikentymässä. Lomborgin mukaan tämä luonnon tuhoutumisen "litania" on tarkoitushakuisen pessimistinen ja perustuu enemmän ideologiaan kuin tieteelliseen tietoon.

Lomborg painottaa esittävänsä tilastotietoon ja tutkimukseen perustuvan, objektiivisen näkemyksen ympäristön tilasta. Hänen mukaansa tilastot näyttävät, että ympäristön tila on tosiasiassa parantumassa. Kirjassaan Lomborg esittelee suuren määrän tilastoja ja tutkimuksia, joiden hän katsoo tukevan väitettään. Monien seurantatietojen mukaan ilma ja vesi ovat puhtaampia kuin muutama vuosikymmen sitten ja useita uhkia, kuten ilmastomuutoksen haittoja ja luonnon monimuotoisuuden vähentymistä, on voimakkaasti liioiteltu.

Ympäristöongelmien olemassaoloa Lomborg

ei kiistä, mutta hän olettaa, että tekninen ja taloudellinen kehitys pystyy ratkaisemaan ongelmat. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen mahdollisesti tuottamat haitat ovat hänen mukaansa melko vähäisiä ja niihin kannattaa mieluummin varautua kuin tuhlaata rahaa päästöjen merkittävään vähentämiseen. Varat, jotka kuluisivat kasvihuonekaasujen päästövähennyksiin, voitaisiin Lomborgin mukaan käyttää hyödyllisemmin muualla ympäristönsuojelussa tai muun inhimillisen hyvinvoinnin parantamisessa.

Keskustelun hyöky

Lomborgin kirjan ympärillä on käyty rutkasti keskustelua niin vastaan kuin puolesta. Tanskankielisenä versiona kirja ilmestyi vuonna 1998 ja englanninkielisen laitoksen ilmestyttyä vuonna 2001 monet arvovaltaiset sanoma- ja aikakauslehdet julkaisivat siitä myönteisiä arvioita. Muun muassa *The Economist* ja *The Wall Street Journal* julkaisivat arvioita, joissa suhtauduttiin suosiollisesti teoksen perussanomaan. *The Washington Post* piti teosta merkittävimpänä – vaikkakin sisällöltään päinvastaisena – ympäristönsuojelun teoksena sitten Carsonin Äänettömän kevään (ks. Baker 2002; Giles 2003).

Varsinkin ympäristöjärjestöt kritisoivat kirjaa. Esimerkiksi yhdysvaltalainen World Resources Institute ja World Wildlife Fund julkaisivat verkkosivuillaan tiedotteen asioista, jotka toimittajien tulisi ottaa huomioon kirjaa käsitellessään (www.wri.org/press/mk_lomborg_09_things.html). Järjestöjen mukaan kirja on pseudotieteellinen, esittää virheellisiä tietoja ja sekoittaa syy-seuraussuhteita. Ne pitävät Lomborgin asiantuntemusta riittämättömänä ja kehottavat toimittajia suhtautumaan kirjaan varauksellisesti.

Ympäristöjärjestöjen reaktio olikin odotettavissa, sillä Lomborg hyökkää kirjassaan varsin purevasti tiettyjä ympäristöjärjestöjä vastaan, väittäen synkkien ennusteiden olevan ennen muuta tapa pönkittää järjestöjen omaa institutionaalista ja taloudellista asemaa.

Syytöksiä on sadellut myös kansainväliseltä tiedeyhteisöltä. Muiden muassa *Nature* (Pimm & Harvey 2001) ja *Science* (Grubb 2001) julkaisivat kriittiset arviot Lomborgin teoksesta. Naturen arvio antaa ymmärtää, että kirja jatkaa ympäristönsuojelua tarkoitushakuisesti vähättelevien kirjoitusten perinnettä, vääristelee tilastotietoja ja jättää vastakkaisia näkemyksiä

huomiotta. Arviossa vihjataan että kirja on valmisteltu hätiköiden ja että se on epätieteellinen. Kritiikin mukaan kirjan viitteistä vain hyvin vähäinen osa on vertaisarvioinnin läpikäyneitä artikkeleita, sitäkin enemmän löytyy ei-tieteellisiä verkkoviitteitä. Arvio herätti keskustelua Naturen mielipidepalstalla ja lehti myös uutisoi Lomborgiin liittyvää keskustelua myöhemmissä numeroissaan.

Tiedettä popularisoiva *Scientific American* julkaisi (1.2.2002) 11-sivuisen artikkelisarjan, jossa eri asiantuntijat kritisoivat teosta. Lomborgille annettiin mahdollisuus vastata kritiikkiin sivun mittaisella vastineella, jota lehden toimitus vielä kommentoi kriittisesti omassa sivun mittaisessa kommentissaan. Lehden lukijat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti sekä mielipidesivuilla että lehden verkkosivuilla. Lomborg julkaisi myös omilla Internetsivuillaan (<http://www.lomborg.org>) pidemmän vastineen.

Kansainvälinen kritiikki kertasi suurelta osin keskustelua, jota jo aiemmin oltiin käyty Tanskassa. Aiemmin ilmestynyt kirjan tanskankielinen versio sekä sitä edeltäneet Lomborgin sanomalehtikirjoitukset olivat saaneet Tanskassa osakseen murskaavaa arvostelua. Englanninkielisen version ilmestyttyä tanskalaiset tutkijat kokosivat englanniksi käännettyjä kriittisiä arvioita kansainväliselle yleisölle tarkoitettulle verkkosivulle (www.au.dk/~cesamat/debate.html).

Tanskassa teoksesta valitettiin tutkimuksen laatua ja eettisyyttä valvovalle komitealle, joka päätyi siihen, että kirja esittelee tutkimustuloksia ja tilastotietoja yksipuolisesti eikä täytä kaikkia tieteellisen työn kriteerejä. Komitean mukaan Lomborgin asiantuntemus ei riitä käsittelemään kirjan laajoja aiheita. Komitea päätyi kuitenkin loppujen lopuksi pitämään kirjaa tiedekirjana, vaikka kirjan tyyli on provosoiva, eikä vastaa akateemista lähdekritiikkiä (www.forsk.dk/uvvu/nyt/udtaldebat/bl_decision.htm).

Lomborg vastasi komitean kritiikkiin verkkosivuillaan. Hän kritisoi erityisesti sitä, että komitea perusti päätöksensä *Scientific American*nissa julkaistuihin arvioihin, eikä tarkastellut työn tieteellisyttä itse kirjan perusteella. Myöhemmin Tanskan tiedeministeri vaatii tutkimuseettistä komiteaa ottamaan Lomborgin kirja uudelleen arvioitavaksi. Joulukuussa 2003 Tanskan tiedeministeriö arvosteli kannanotossaan voimakkaasti tutkimuseettisen komitean päätöstä, ja piti sitä kestävästi perusteltuna.

Kompastelevaa keskustelua

Reaktio Lomborgia vastaan oli yllättävän raju, sillä Lomborg ei suinkaan ollut ensimmäinen, joka esittää syytöksiä ympäristöongelmien liioittelusta ja ympäristökeskustelun ylenmääräisestä pessimismistä (esim. Bailey 1995; Simon 1996; Singer 1997). Lomborg itse toteaa saaneensa virikkeen kirjaansa Julian Simonin ajattelusta. Suomessa esimerkiksi Jarl Ahlbeck (2001) on esittänyt saman tyyppisiä näkemyksiä, jotka eivät kuitenkaan ole saaneet merkittävää huomiota.

Ympäristötutkimuksen valtavirtaan nähden Lomborgin näkemykset olivat toki poikkeavia, mikä osaltaan herätti median huomiota. Keskustelun viriämiselle merkittävämpää oli kuitenkin se, että eturivin sanomalehtien esittämät suosiolliset ja näkyvät arviot pakottivat ympäristöjärjestöt vastahyökkäykseen. Tämä kiista puolestaan katalysoi lisää keskustelua.

Keskustelussa on ollut selkeitä ylilyöntejä, joista räikeimpänä esimerkkinä on Lomborgin kasvoille kirjan markkinointitilaisuudessa heitetty kakku syyskuussa 2001. Piirakan heittäjä oli Mark Lynas, joka itse valmisteleekin kirjaa ilmastonmuutoksen vaikutuksista. Kirjallinenkin keskustelu on ollut kärkeväää ja henkilöön käyvää. Esimerkiksi *The Ecologist* julkaisi Mark Lynasin (2003) artikkelin otsikolla "Natural Bjorn killer".

Kirjan herättämän kohun taustalla on monia tekijöitä, joista teoksen sisältö on vain osa. Merkittävää on, että teoksen julkaisijana on arvostettu ja tunnettu Cambridge University Press. Myöskään Lomborgin persoonan merkitystä ei voida sivuuttaa. Tiedotusvälineille Lomborg on ollut otollinen tietolähde jo selkeäsanaisuutensa ja hyvän esiintymiskykynsä ansioista.

Lomborg-kritiikissä on huomionarvoista se, miten paljon auktoriteetteihin vedotaan puolin ja toisin. Lomborg henkilönä pyritään leimaamaan asiantuntemattomaksi ja erityisesti ympäristöjärjestöt ovat kyseenalaistaneet hänen motiivejaan. Lomborgin näkemyksiä kritisoivat taas on pyritty esittämään tunnustetuksi tiedemiehiksi, jotka pyrkivät pyyteettömästi esittämään oikean totuuden. Esimerkiksi yhdysvaltalainen tutkijoiden yhteistyöjärjestö Union of Concerned Scientist on koonnut verkkosivuilleen "tunnettujen tutkijoiden" kirjoituksia, joissa Lomborgin työt tehlataan (www.ucsusa.org/).

Erityisesti ympäristöliikkeen raivokas kampanjointi Lomborgin henkilöä vastaan tuntuu

paradoksaalisesti vahvistavan Lomborgin väitteitä siitä, että järjestöt eivät suhtaudu ympäristötietoon riittävän objektiivisesti. Ympäristöjärjestöt ovat toki pyrkineet vastamaan Lomborgin kritiikkiin esittämällä hänen väitteitään kumoavia tulkintoja ja tutkimuksia. Tämä keskustelu näyttää kuitenkin herkästi upoutuvan faktojen ja vastafaktojen hetteikköön. Auktoriteetteihin vetoava argumentointi voikin siksi tuntua houkuttelevalta.

Yksi kohua selittävä tekijä saattaa olla se, että Lomborg vaikuttaa olevan aidosti huolissaan ympäristön tilasta, mutta esittää samalla väitteitä, jotka kumoavat muiden ympäristönsuojelijoiden sanomaa. Hän tuo esiin olevansa taustaltaan entinen ympäristöaktiivi ja olleensa vuosia Greenpeacen jäsen. Näin häntä on ollut vaikea lokeroida oikeistolaiseksi, konservatiiviseksi ympäristönsuojelun vastustajaksi, jolta voisi jo ennalta odottaa väitteitä ympäristöongelmien liioittelusta.

Oman poliittisen lisämausteensa keskusteluun tuo se, että vuoden 2003 alussa Tanskan oikeistolainen hallitus perusti Institut for miljøvurdering (IMV) -nimisen tutkimuslaitoksen ja nimitti Lomborgin sen johtoon. IMV:n tehtävänä arvioida Tanskan ympäristöpolitiikkaa erityisesti kustannustehokkuuden näkökulmasta. Sen julkaisemat raportit ovat herättäneet keskustelua, sillä ne ovat asettaneet kyseenalaiseksi useita ympäristönsuojelun nykyisiä toteutustapoja. Lomborgin kirjan kohdistunutta arvostelua on käytetty välineenä näiden raporttien luotettavuutta kritisoitaessa.

Onnistunutta tiedeviestintää?

On vaikea arvioida, mikä osuus keskustelun kärjistymisessä on Lomborgilla itsellään, hänen vastustajillaan ja median toimintatavoilla ja yleisellä yhteiskunnallisella ilmapiirillä. Myös viestintätekniikka on vaikuttanut oleellisesti väittelyyn: tietoverkot kotisivuineen ja keskusteluryhmineen ovat tarjonneet väylän niin teoksen arvostelijoille kuin puolustajillekin.

Kaupallisia tekijöitä ei voi myöskään unohtaa, sillä laaja keskustelu ja kiistely on selkeästi edesauttanut kirjan myyntiä. Lomborg on itse esiintynyt aktiivisesti markkinoimassa kirjaansa ja pitämässä esitelmiä.

Onko *The Sceptical Environmentalist* onnistunut teos tiedeviestinnän näkökulmasta? Lomborgin kirja osoittaa ainakin sen, että tietoverkkoihin yhä voimakkaammin nojautuvassa

viestintäympäristössäkin perinteinen tiedekirja voi katalysoida vilkkaan keskustelun. Jos viestinnän onnistumisen mittarina käytetään sitä, miten laajalti teos leviää, vastaus lieneekin myönteinen. Vieläkin selvemmin vastaus on kyllä, jos kriteerinä pidetään siitä, miten monessa lehtijutussa, TV-haastattelussa tai verkkosivulla Lomborg on esiintynyt.

Entä onko teos onnistunut välittämään sanoman aiotulla tavalla aiotulle kohderyhmälle? Vastaus tähän kysymykseen on epäselvä. Kirja on saanut suojevan vastaanoton joiltakin tahoilta, mutta ei ehkä ole kääntänyt kovinkaan monien ajatuksia. Ympäristötutkijoiden selkeä enemmistö suhtautuu kirjaan hyvin varauksellisesti. Vaikuttaa siltä, että Lomborgin teos on pikemminkin syventänyt jo aiemmin olemassa olleita rajalinjoja kuin lisännyt hedelmällistä vuoropuhelua eri osapuolten välillä.

Ainakin yksi arvokas oivallus tuntuu hukuneen kiistelyssä. Lomborgin kirja tuo esiin median roolin ympäristöongelmien muotoutumisessa ja tarjoaa virikkeitä pohdinnalle median asemasta ja toimintalogiikasta. Onko esimerkiksi huomion herättäminen epävarmoilla, liioitelluilla tai valikoiduilla väitteillä paitsi tehokas, myös hyväksyttävä ympäristönsuojelun toteutustapa? Juuri tällainen pohdinta tieteellisen epävarmuuden suhteesta yhteiskuntapolitiikkaan on kirjan ehkä hedelmällisintä antia.

KIRJALLISUUS

- Ahlbeck, Jarl (2001): Tänk på miljön, köp ny bil! Handbok för miljöoptimister. Schildt, Esbo.
- Bailey, Ronald (1995): The True State of the Planet. Free Press, New York.
- Baker, Ross (2002): "The Lomborg File: When the Press Is Lured By a Contrarian's Tale". Columbia Journalism Review 40(6): 78-79.
- Carson, Rachel (1963): Äänetön kevät. Tammi, Helsinki.
- Giles, Jim (2003): "The man they love to hate". Nature 423(6937): 216-218.
- Grubb, Michael (2001): "Relying on Manna from Heaven?" Science 294(5545): 1285-1286.
- Hakala Harri & Välimäki Jari (2003): Ympäristön tila ja suojelu Suomessa. Suomen ympäristökeskus & Gaudeamus, Helsinki.
- Lomborg, Bjørn (2001): The Sceptical Environmentalist. Measuring the Real State of the World. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Lynas, Mark (2003): "Natural Bjorn killer". The Ecologist 33(2): 26-33.
- Pimm, Stuart & Harvey, Jeff (2001): "No need to worry about the future". Nature 414(6860): 149-150.
- Singer, Fred (1997): Hot Talk, Cold Science: Global Warming's Unfinished Debate. The Independent Institute. Oakland, Calif.
- Simon, Julian (1996): The Ultimate Resource 2. Princeton University Press, Princeton (NJ).

Kirjoittaja on tutkija Suomen ympäristökeskuksen ympäristöpolitiikan tutkimusohjelmassa.